

UDK: 347.44

Izvorni znanstveni članak
primljen 31. ožujka 2008.

Mr. sc. Zlatko Brkić,
asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

POVIJESNOPRAVNI RAZVOJ MORSKOGA DNA I PODZEMLJA KAO POSEBNOG OBJEKTA MEĐUNARODNOG PRAVA

Morsko dno i podzemlje predstavljalo je oduvijek riznicu živih i neživih bogatstava. Suvremeno doba i njegove narastajuće potrebe približilo je čovječanstvu velike dubine morskog dna i podzemlja. Autor u radu daje sustavan prikaz povijesnog razvoja pravnog statusa morskog dna i podzemlja s posebnim naglaskom na nastanak epikontinentnog pojasa i Zone.

Ključne riječi: morsko dno i podzemlje, međunarodno pravo, epikontinent-ski pojas, Zona.

1. Morsko dno i podzemlje kao nesamostalni pravni objekt

Iako su ljudi odavno iskorištavali morsko dno i podzemlje, klasično međunarodno pravo nije pravilo razliku između stupa morske vode i podmorja. Razlog zbog čega se morsko dno i podzemlje nije tretiralo kao samostalan objekt međunarodnoga prava treba tražiti u njegovoj tadašnjoj maloj važnosti u međunarodnim odnosima. Iskorištavanje morskoga dna i podzemlja se svodilo na vađenje, u manjem opsegu, šljunka, pijeska, bisera, spužvi, koralja i školjki, dok se iz morske vode izdvajala sol i rijetko poneki metali, kao što su magnezij i bor.¹ Morsko dno i podzemlje dijelilo je pravni status stupa morske vode koji se nalazio iznad njega. U cjelokupnome razvoju međunarodnoga prava mora traje neprestani sukob dviju suprotstavljenih tendencija; dok jedni nastoje proširiti vlast obalnih država nad morskim prostranstvima, drugi se bore za ostvarivanje slobode mora za sve.²

U Staromu vijeku pravo nije moglo imati značajniju ulogu u korištenju mora. Iako je bilo nekih začetaka pravnoga normiranja, ono je bilo internopravno kao, primjerice, u Grčkoj, gdje se pojedinim hramovima dodjeljivalo pravo ribolova u nekim prostorima u blizini obale. U to doba nije bilo pravila o prostornim granicama državne vlasti i more je faktički pripadalo onome tko je se njime mogao donekle koristiti.³ Države Staroga vijeka pristupale su moru kao osvajači, koristeći se svojom silom za njegovo prisvajanje i spre-

1) Prema: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000, str. 627.

2) Vidi pobliže: *Ibid.*, str. 620.

3) Vidi: V. Ibler, *Povijesni razvoj prava mora*, Split, 1979, str. 3.

čavanje stranaca u njihovom korištenju, ukoliko su to radili bez njihove privole. Granice njihove vlasti postavljala je samo njihova snaga. Za to doba Katičić zaključuje: "Ako se za ono vrijeme uopće može utvrditi neko opće gledište, onda je to gledište da more pripada onome tko njime stvarno vlada, do granica njegove vlasti i dok mu vlast traje."⁴

Usponom Rimskoga Carstva odbacuje se shvaćanje da je more *res nullius*,⁵ tj. ničija stvar, koju je mogao svatko prisvojiti. Rimljani su smatrali da je more *res communis*,⁶ tj. zajednička stvar, kao i zrak i voda, kojom se svi mogu služiti, ali na kojoj nitko ne može steći isključivi posjed. Razlog za ovakvo shvaćanje nalazi se u centralističkim nastojanjima rimskoga prava koje se protivilo svakom zakonodavstvu koje je bilo podesno da se učvrste nacionalni partikularizmi. Zbog ovoga razloga rimsko pravo je ukinulo sve ranije odredbe koje su ograničavale ribarenje i plovidbu, i proklamiralo načelo da je more slobodno.⁷ Ovo načelo je stipulirano i u Justinijanovim Institucijama: "*Et quidem naturalis iure communia sunt omnium haec: aër et aqua profluens et mare et per hoc litora maris ...*" (Po prirodnom pravu ove stvari pripadaju svima: zrak, tekuća voda i more, pa stoga i morska obala.). Ovo pravilo se ističe kod svih znamenitih rimskih pravnika, kao što su Celsus, Marcianus, Ulpianus, Pomponius i dr. Iako ovaj stav rimskoga prava o moru i morskoj obali izgleda jednostavan, to stajalište nije oduvijek bilo takvo.⁸ Već u to vrijeme morsko dno i podzemlje je donekle imalo različit pravni status u odnosu na more iznad njega. Podmorje je, za razliku od mora, smatrano kao *res nullius*, tj. ničija stvar, pa su stoga ležeće rude i pridnene vrste faune koje leže na njemu ili u njemu trebale, prema načelu otkrića, pripasti onome tko ih prvi otkrije.⁹

U Srednjemu vijeku, usporedno s porastom broja država i razvojem znanja i materijalnih snaga koji su omogućili proširenje plovidbe i izlazak iz Sredozemnoga mora u Atlantski ocean i dalje, počinje prevladavati shvaćanje po kojemu su dijelovi mora pod vrhovništvom pojedinih država. Za ovakav razvoj pravnog statusa mora odlučna je bila činjenica da nijedna od novih država nije bila dovoljno jaka da bi mogla prisvajati vlast nad cjelokupnim morem. Zbog toga se prisvajanje mora u početku odnosilo samo na neke dijelova mora, i to one uz obale pojedinih država. Time se područje mora dijeli na dva dijela: na obalne vode koje su pod vlašću država i na ostali dio mora na koji države ne postavljaju svoje zahtjeve.¹⁰ Međutim, ovaj razvoj prava nije bio posvuda istovremen, niti ravnomjeran. Tako se u dijelovima Sredozemnoga mora državna vlast svodi-

4) Prema: N. Katičić, *More i vlast obalne države – Historijski razvoj*, Zagreb, 1953, str. 19.

5) *Res nullius* predstavlja stvar bez vlasništva, ali koja može biti predmetom vlasništva. Ovaj izraz je preuzet iz rimskoga prava i on u međunarodnome pravu služi za označavanje prostora koje nije pod suverenosti nijedne države, a podliježe okupaciji.

6) *Res communis* predstavlja stvar (dobro) koje je namijenjeno uporabi svih. U međunarodnome pravu neki autori ovaj izraz koriste za označavanje otvorenoga mora jer je ono slobodno za sve i ne može se podvrgnuti suverenosti nijedne države. Nastajanje novih pojava mora na kojima države uživaju suverena prava i jurisdikciju, kao što je epikontinentski i gospodarski pojas, kojima se znatno umanjuju prostori nekadašnjeg otvorenoga mora, dijelom osporavaju ovakva shvaćanja.

7) Vidi: N. Zoričić, *Teritorijalno more s osvrtnom na otvoreno more i unutarnje more, vanjski pojas i pitanja kontinentalne ravnine*, Zagreb, 1953, str. 6.

8) Poblje o evoluciji rimskoga prava što se tiče mora i morske obale vidi: A. Romic, *Pojam mora i broda u izvorima rimskog prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1, Zagreb, 1976, str. 47 - 70.

9) Ovakva praksa ostala je kao rudiment shvaćanja rimskoga prava i nakon što je načelo slobode mora općenito prihvaćeno. Prema: B. Sambrailo, *Nove tendencije u razvoju međunarodnog prava mora s obzirom na Treću konferenciju U. N.*, Jugoslavenska revija za međunarodno pravo, br. 1-3, Beograd, 1973, str. 199.

10) Prema: N. Katičić, *o. c.*, str. 27.

la na *imperium*, nadležnost, koja se očitovala u kaznenoj i redarstvenoj sudbenosti, uz naplatu taksi za ribolov i plovidbu, dok se u sjevernim morima državna vlast od samih početaka očitovala kao *dominium*, vlasništvo, jer se strancima nije dozvoljavala ni plovidba ni ribolov.¹¹

Uz ove zahtjeve nad obalnim vodama nužno se postavilo i pitanje njihovih granica. Jedan od kriterija za utvrđivanje granica državne vlasti bila je crta sredine. Nastala u sjevernim morima bila je preuzeta od strane Engleske koja je uzima za svoju granicu na moru, sve do kraljice Elizabete u XVI. stoljeću.¹² Drugo mjerilo za granicu vlasti na moru bila je granica vida ili dogleđa koje se pojavilo u Škotskoj (*land-kennig*), kao granica za ribolov. Tijekom vremena ova granica se pretvorila u udaljenost, koja je u Škotskoj bila 14 milja, a npr. u Francuskoj 21 milju. Bilo je i pisaca koji su zastupali mnogo veće širine, kao što je postglosator Bartolus a Saxoferrato (1314. – 1357.) koji je predlagao širinu od 100 milja.

Što se tiče obalnih voda, u njima je vlast obalne države bila ograničena, iako se ona polagano proširivala. Međutim, u pojedinim dijelovima obalnih voda, tj. u uskim dijelovima mora neposredno uz obale ili između njih, gdje more uglavnom prodire u unutrašnjost kopna, ili je zatvoreno između kopna i otoka ili grebena, tj. gdje je ono smješteno u ždrijelu kopna (*inter fauces terrarum*), obalna država je vršila neograničenu vlast od samih početaka. Ovaj dio mora je bio izjednačen s kopnom obalne države, i tu je vladalo njezino unutarnje pravo, kojim su stranci bili isključeni iz njegova iskorištavanja.¹³ Iz ovoga dijela obalnih voda razvile su se današnje unutrašnje morske vode.

Prema Katičiću, "srednji vijek je izrazito prelazno doba: pravni pojmovi, koji se u njemu pojavljuju, stvorit će tek poslije svoje konačne oblike i zauzet će mjesto u sistemu prava."¹⁴ Tek se u Srednjemu vijeku formira pojam pomorske suverenosti u punom međunarodnopravnom i političkom smislu.¹⁵

Otkriće Amerike 1492. godine označava početak Novoga vijeka, u kojemu se sukobljavaju dvije oprečne tendencije. S jedne strane, pojavljuju se zahtjevi za podjelom čitavog mora, kao što zahtjevi Britanije pod dinastijom Stuarta nad morem od Švedske do Španjolske, ili još radikalniji, kao što su zahtjevi Španjolske i Portugala, nad cijelim oceanima i pripadajućim kopnom, tj. svim novootkrivenim zemljama.¹⁶ Ovakvi zahtjevi su se pokušavali ostvariti silom, iako nikada s punim uspjehom. Ovi zahtjevi su bili raznoliki što se tiče njihova sadržaja i neprecizni u svojim dosezima. Isključenje stranih brodova iz plovidbe tim morima najčešće nije bilo radikalno tako da su strani brodovi, uz dobivanje dozvole i eventualno plaćanje određene novčane naknade, mogli ploviti i tim morima. Međutim, ti brodovi su morali svojim ponašanjem, prije svega obvezom da prvi pozdrave domaće brodove, iskazivati poštivanje prema pretenzijama nad tim morem, odnosnih država, tj. njihovih vladara.

11) Vidi: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb, 1989, str. 60.

12) U Zakoniku pokrajine Frostathingslagen iz X. stoljeća se nalazi prvi primjer takve granice na moru. Vidi pobliže: N. Katičić, o. c., str. 30.

13) *Ibid.*, str. 38.

14) *Ibid.*, str. 26.

15) Vidi: B. Sambrailo, *Princip slobode mora i Jadran*, Pomorski zbornik, 3, Rijeka, 1965, str. 540.

16) Papa Aleksandar VI. je dvjema bulama, prvom od 4. svibnja 1493. godine, a drugom od 25. rujna iste godine, podijelio posjede tih dvaju država, tako da je Španjolska dobila Tihi ocean, Meksički zaljev i zapadni dio Atlantskog oceana, dok je Portugal dobio Indijski ocean, istočni i južni dio Atlantskoga oceana. Ovo razgraničenje ove su države potvrdile ugovorom sklopljenim 3. lipnja 1494. godine u Tordesillasu. Vidi pobliže: V. Ibler, *Sloboda mora*, Zagreb, 1965, str. 20.

Utemeljitelj doktrine slobode mora bio je znameniti nizozemski pravnik Hugo Grotius (1583. – 1645.), prema čijem dijelu *Mare liberum* (Slobodno more)¹⁷, koje je objavljeno u ožujku 1609. godine, ova doktrina i nosi naziv.¹⁸ Grotius je tvrdio da nitko ne može stvarno okupirati otvoreno more niti ga podvrći vlasti jedne države, smatrajući da prirodno pravo ne dozvoljava nikome da prisvoji ono što je neiscrpljivo i što može služiti svima.¹⁹ Glavni argumenti za slobodu mora su sljedeći:

- more je oduvijek bilo opće dobro svih ljudi,
- more nije, po svojoj prirodi, podobno za trajnu okupaciju,
- more je, kao zrak i tekuće vode, neiscrpno,
- more se ne može uporabom potrošiti, te stoga nema razloga za njegovo posjedovanje,
- morsko bogatstvo je, kao i more, neiscrpno.²⁰

Grotius je izričito pravio razliku između otvorenoga mora i tjesnaca, zaljeva, s jedne strane, i obalnoga mora, s druge strane, tvrdeći da vode u ždrijelu kopna (zaljevi, tjesnaci itd.) mogu biti u vlasti obalne države. U tim dijelovima mora ovi argumenti ne vrijede i u njima postoje isključiva prava obalne države.²¹

Zahtjeve za podjelom mora pratila su, naravno, i određena apologetska teorijska shvaćanja koja su branila zahtjeve za podjelom ukupnoga mora i isključenjem stranaca iz "vlastitog" mora, prikazujući kao pravo ono što je odgovaralo tadašnjim zahtjevima i praksi njihovih država.²² Najznačajniji njihov predstavnik je John Selden (1584. – 1645.), prema čijem djelu se ova doktrina i zove *Mare clausum* (Zatvoreno more).²³

Borba između *Mare liberum* i *Mare clausum* završava u XVIII. stoljeću pobjedom Grotiusova učenja. Razlog pobjedi njegova učenja treba tražiti prije svega u tome da je

17) Rad je nosio naziv *De jure praeda*, dok je njegovo poglavlje XII. nosilo naziv *Mare liberum sive de jure quod Batavis competit ad indicana Commercia*, bez naznake pisca. Tek je 1618. godine Grotius objavio knjigu pod svojim imenom.

18) Jedno od prvih isticanja slobode mora u Europi bilo je ono kralja Sigismunda Augusta, koji je, spremajući 1563-1565. godine koaliciju s gradom Lübeckom i pruskim knezom protiv Švedske zbog ugroženosti Baltičkoga mora, uputio apel da bi se sačuvala stara sloboda mora i sigurnost brodova. Poznati klasik međunarodnoga prava Vitoria, koji je bio inspiracija Grotiusu, zastupao je shvaćanja da je monopol nad morem protivan prirodnome zakonu. Razlog zašto je upravo Grotius pobrao slavu za proklamiranje načela slobode mora je u podesnom povijesnom trenutku koji je dao argumente za njegovu obranu. Vidi поближе: M. Milić, *Osnove pravnog poretka na otvorenom moru*, Pomorski zbornik, 3, Rijeka, 1965, str. 594.

19) Vidi: N. Zoričić, o. c., str. 9.

20) Navedeni argumenti se danas sigurno ne bi mogli smatrati neoborivima, jer ih je tehnološki napredak u velikoj mjeri relativizirao. Vidi опширније: V. Ibler, o. c., str. 32. – 37.

21) Grotiusova teorija je bila neprihvatljiva za Englesku tako da je Karlo I., iako bez uspjeha, zahtijevao od Skupštine staleža da se goni i kazni pisac djela *De jure praeda*. Vidi: L. Le Fir, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1934, str. 177.

22) Razdoblje povlašćivanja čitavih mora i oceana od strane moćnih obalnih država, Kreća naziva tzv. predpravnim stanjem. Vidi поближе: M. Kreća, *Nekoliko napomena o pravnoj prirodi međunarodnog prava mora*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 3, Beograd, 1987, str. 382. – 383.

23) Djelo Johna Seldena pod nazivom *Mare clausum seu de dominio maris libri duo* napisano je kao odgovor na shvaćanja H. Grotiusa, 1618. godine, ali je integralno objavljeno tek 1635. godine. Njegovo osnovno shvaćanje, da je more slobodno, podudarno je s Grotiusovim, međutim, prema Seldenu, ono je takvo samo dok ga netko ne okupira. Ovakvim shvaćanjem on je branio zahtjeve Britanije na širokim morskim prostranstvima.

ono odgovaralo interesima velikih pomorskih sila, prije svega Britanije²⁴, koja u to doba izrasta u najveću pomorsku silu svijeta. Velikim pomorskim silama odgovarala je sloboda mora proklamirana u Grotiusovu učenju jer nijedna od njih nije mogla svojim snagama održati zahtjeve na gospodstvo prema svim ostalim.²⁵

S pobjedom načela slobode mora radikalno se umanjuju zahtjevi država za vlašću nad morem, čemu pridonosi granica te vlasti mjerena dometom topa.²⁶ Prvi zagovornik ove granice bio je nizozemski pravnik Cornelius van Bynkershoek (1673. – 1743.) u djelu *De Dominio maris* iz 1702. godine, u kojemu on izlaže ideju efektivne vlasti putem formule "...Potestatem terrae finiri, ubi finitur armorum vis."²⁷ Opravdanja za ovakvu granicu bilo je u shvaćanju da država može imati vlast samo na onim dijelovima mora nad kojima može ostvarivati prinudu. Granicu određenu dometom topa, tzv. pravilo zrna (e. *the cannon shot rule*), države počinju međusobno priznavati u međunarodnim ugovorima od druge polovice XVIII. stoljeća. Kada se pokušalo domet topa pretvoriti u stalnu dužinu, zbog nepostojanja jedinstvenoga mjernog sustava, ta su nastojanja rezultirala različitim širinama mora pod vlašću pojedinih država.²⁸ Zbog ovih razlika različite su širine mora pod vlašću pojedinih država, npr. u Britaniji 3 morske milje, u skandinavskim državama 4 morske milje, a Portugalu i Španjolskoj 6 morskih milja.

Za dio mora, u kojemu obalne države vrše svoju vlast, u XIX. stoljeću pojavio se naziv teritorijalno more (teritorijalne vode), koji je općenito prihvaćen tek 1930. godine. Međutim, njegova veličina i pravni režim nisu bili ujednačeni. Države su najčešće određivale različite granice za pojedine svoje nadležnosti, što se najčešće odnosilo na njezinu carinsku granicu.²⁹

Tako se u XX. stoljeće ušlo s tri općepriznata pravna režima, unutrašnje morske vode, teritorijalno more i otvoreno more.³⁰ Iako su postojali zahtjevi pojedinih država za različitim vrstama nadzora, prije svega carinskim, koji su znatno prekoračivali granice teritorijalnoga mora, oni nisu bili općenito priznati. Ali kada su Sjedinjene Američke Države (u daljnjem tekstu SAD) s *Tariff Act* iz 1922. godine, zbog suzbijanja krijumčarenja alkohola, proširile pravo pretrage i konfiskacije krijumčarskih brodova sve do 12 milja od obale, krenuo je razvoj prava mora drugim smjerom. Iako su na ovaj američki

24) Glavni razlog za promjenu stajališta Britanije treba tražiti u njezinoj pomorskoj snazi, kojoj se više nije mogla suprotstaviti niti jedna država, zbog čega joj je odgovarala proklamacija slobode mora, čime bi se pomoglo njezinom faktičkom gospodstvu na svim morima. Vidi pobliže: B. Sambrailo., o. c., str. 544. - 545.

25) Prema: J. Andrassy., *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1978, str. 178.

26) Prvi put se domet topa spominje kao prostorna granica državne vlasti na moru u pregovorima nizozemskoga izaslanstva s britanskim kraljem Jakovom I. 1610. godina. N. Katičić, o. c., str. 133.

27) Vlast obalne države prestaje tamo gdje prestaje snaga oružja. D. Rudolf, V. Barić-Punda, *Osnove međunarodnog javnog prava*, Split, 1997, str. 25.

28) Tako je u Britaniji kao mjerna jedinica korištena milja, sa različitim veličinama za kopno i more, dok je npr. u Norveškoj, Švedskoj, Francuskoj, kao mjerna jedinica korištena league, sa različitom vrijednošću za pojedine države.

29) Tako je Francuska od početka XIX. stoljeća odredila svoju carinsku granicu od 20 kilometara, dok je Britanija do polovice XIX. stoljeća određivala svoj carinski nadzor pomoću tzv. *Hovering Acts*, prema kojemu je ona mogla vršiti nadzor za pojedine vrste prekršaja i na udaljenosti od 300 milja od obale. Vidi pobliže: V. Đ. Degan, o. c., str. 61.

30) Nikada prije, a ni poslije, prostor otvorenoga mora nije obuhvaćao veća morska prostranstva. Ali takvo stanje nije dugo potrajalo jer je ubrzo razvoj međunarodnoga prava mora krenuo drugim smjerom, smjerom koji je neprestano umanjivao morska prostranstva pod režimom otvorenoga mora. Vidi pobliže: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000, str. 625.

potez uslijedili prosvjedi, SAD su ipak uspjele putem šesnaest dvostranih ugovora, tzv. *Liquor Treaties*, sebi priskrbiti priznanje te svoje nadležnosti od vodećih pomorskih sila svijeta.

Poslije Prvoga svjetskoga rata, pod okriljem Lige naroda³¹, pokušala se obaviti kodifikacija međunarodnoga prava mora. Nakon pripremnog rada odbora stručnjaka kojega je 22. rujna 1924. godine imenovalo Vijeće Lige naroda, 13. ožujka 1930. godine počela je kodifikacijska konferencija u Haagu pod nazivom *Konferencija za progresivan razvoj međunarodnoga prava*. Na njoj je sudjelovalo 47 država. Rad je bio podijeljen u tri komisije.³² Pravni režim teritorijalnoga mora je bio raspravljan u Drugoj komisiji. Odbor stručnjaka je pripremio nacrt³³ kao osnovu za raspravu, ali je njegov prijedlog izazvao različite prigovore, tako da Druga komisija nije uspjela prihvatiti njegove prijedloge. Osnovni kamen spoticanja tijekom pregovora je bila širina teritorijalnoga mora. Dok su neke države čvrsto inzistirale na širini teritorijalnoga mora od 3 milje, prije svih Velika Britanija³⁴ i SAD, ostale države su osim veće širine teritorijalnoga mora zahtijevale priznavanje prava na poseban tzv. zaštitni ili vanjski pojas u produžetku teritorijalnoga mora. Prijedlozi za širinu teritorijalnoga mora kretali su se između 3, 4 i 6 milja. Koliko su bila udaljena stajališta pojedinih država, svjedoči i činjenica da se nije ni pristupilo formalnome glasovanju o širini teritorijalnoga mora.

Iako nije uspjela izvršiti kodifikaciju režima teritorijalnoga mora, konferencija ipak nije završila potpunim neuspjehom. Ona je uspjela izraditi nacrt pravila o režimu teritorijalnoga mora pod nazivom *The legal status of the teritorial sea*, koji je imao 13 članaka i koji je u formi izvješća o svome radu konferenciji dostavila Druga komisija koja se bavila tim pitanjem³⁵ Usvajanjem Završnoga akta 12. travnja 1930. godine, u koji je unijeto i izvješće Druge komisije, završena je kodifikacijska konferencija u Haagu. Pripremni radovi Lige naroda i iskustva Haaške konferencije iz 1930. pružili su važnu osnovu za organizaciju i utvrđivanje programa rada UN na ovome polju.³⁶ Većina pravila iz nacrta režima teritorijalnoga mora poslije je ugrađena u Konvenciju o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu (1958).

31) Liga naroda (e. *League of Nations*, f. *Sociétés des Nations*) je stvorena na temelju Pakta Lige naroda potpisanog 28. lipnja 1919. godine (stupio je na snagu 10. siječnja 1920. godine). Djelovala je od 16. siječnja 1920. godine do 19. travnja 1946. godine kada je formalno ukinuta. Liga naroda predstavlja preteču današnje organizacije UN. Poblje o Ligi naroda vidi: J. Andrassy, *Liga naroda*, Zagreb, 1931.

32) Teme su bile: državljanstvo, teritorijalno more i odgovornost država za štetu uzrokovanu strancima.

33) Nacrt je sadržavao tri glavne točke: a) utvrđivanje širine teritorijalnoga mora od tri milje, b) priznanje širih teritorijalnih mora u korist nekih određenih država, c) prihvaćanje pojasa slobodnoga mora koji leži uz teritorijalno more, u kojemu bi obalna država mogla poduzimati mjere nadzora (npr. sprečavanje povrede svojih carinskih ili zdravstvenih propisa, ili ugroze svoje sigurnosti). Ove mjere nadzora se ne bi mogle poduzimati na udaljenosti većoj od 12 milja.

34) Predstavnik Velike Britanije na konferenciji u Haagu, Sir Maurice Gwyer, zastupao je stajalište da je širina od 3 milje pravilo međunarodnoga prava jer se ono koristilo već tri stoljeća, navodeći da je ono bilo sadržano u jednom švedskom carinskome zakonu iz XVII. stoljeća. Pošto izvan granice teritorijalnoga mora, tj. granice od 3 milja, prestaje suverenost svake države, prava država na vršenje pojedinih djelatnosti u tim dijelovima mora moraju se urediti jedino sklapanjem ugovora. Vidi poblje: N. Katičić, o. c., str. 277.

35) Kodifikacijska konferencija u Haagu je ipak uspjela riješiti važno teorijsko pitanje o karakteru vlasti obalne države u teritorijalnome moru priznajući joj suverenost. Time je posredno došlo do priznanja da nad ostalim dijelovima mora, koji čine otvoreno more, nema priznanja suverenosti i da na njima važi načelo sloboda mora.

36) Vidi poblje: M. Šahović, *Najnovije tendencije u radu Ujedinjenih nacija na kodifikaciji i progresivnom razvoju međunarodnog prava*, Anali, Beograd, januar - juni 1962, str. 117. - 124.

2. Nastanak posebnog pravnoga statusa morskoga dna i podzemlja

Drugi svjetski rat označio je prekretnicu u cjelokupnom razvoju čovječanstva. Morsko dno i podzemlje prvi put u ljudskoj povijesti postaje objekt intenzivnog proučavanja i iskorištavanja. Sve do tada ljudi su se pretežno zanimali za morsku površinu i manji pojas mora ispod njega. Rat je izazvao potrebu za novim izvorima sirovina, prije svega nafte, pošto dotadašnji kopneni izvori nisu mogli zadovoljiti narasle zahtjeve ratne industrije. I ovdje se potvrdilo staro pravilo da potreba pravnoga reguliranja nekog zemljopisnoga prostora nastaje tek onda kada se ono može gospodarski iskorištavati.

Iako su se prvi zahtjevi država za kontinentskom ravninom pojavili puno ranije,³⁷ prvi ugovor između država kojim su one podijelile morsko dno i podzemlje izvan teritorijalnoga mora je sklopljen 26. veljače 1942. u Caracasu između Velike Britanije i Venezuele nakon otkrića ležišta nafte u zaljevu Paria. Ovim ugovorom one su podijelile "podmorske prostore" koji leže izvan teritorijalnoga mora u zaljevu Paria koji je smješten između kopnenoga područja Venezuele i, tadašnje britanske kolonije, otoka Trinidad. Izričito je bilo određeno da se ovim ugovorom ne dira u pravni status voda zaljeva, kao i u status otoka, otočića i hridi iznad morske razine zajedno s njihovim teritorijalnim morem, kao i u pravo prolaska i plovidbe morskim prostorima izvan teritorijalnoga mora. Razgraničenje je izvršeno idealnom crtom koja je trebala podijeliti taj prostor na dva jednaka dijela.³⁸

Neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata, 28. rujna 1945., predsjednik SAD Harry S. Truman izdaje dvije proklamacije koje otvaraju doba suvremenih zahtjeva obalnih država za protezanjem suverenosti i jurisdikcije nad dijelovima mora i podmorja uz obalu izvan državnih granica. Prva proklamacija se odnosi na obalno ribarstvo u određenim dijelovima otvorenoga mora, a druga na prirodna bogatstva morskoga dna i podzemlja kontinentske ravnine.

U prvoj proklamaciji ističe se da, zbog potrebe za očuvanjem i zaštitom ribljega bogatstva, Vlada SAD smatra nužnim utvrditi područje za održavanje (konzervaciju) u onim dijelovima otvorenoga mora uz njezine obale, tzv. zaštitne zone, gdje se ribolov vrši ili će se ubuduće vršiti u znatnijem opsegu.³⁹ U proklamaciji se razlikuju dvije vrste područja; područja u kojima djelatnost ribolova vrše (ili će vršiti) isključivo državljani SAD, i područja u kojima djelatnost ribolova vrše (ili će vršiti) njezini državljani usporedno s državljanima drugih država. Dok se za prva područja predviđa potpuna jurisdikcija i nadzor SAD, za druga je predviđena zajednička jurisdikcija koju bi trebalo ustanoviti međunarodnim ugovorom između odnosnih država.⁴⁰ Prisvajajući sebi pravo

37) Prvi službeni zahtjev jedne države za kontinentskom ravninom (šelfom) objavila je ruska carska vlada u deklaraciji od 29. rujna 1916. kojom je ona postavila zahtjev za otoke Henriette, Jeanette, Bennett, Herald i Ujedinjenje, koji skupa s ostalim otocima tvore produženje kontinentskoga ruba (ravnine). Vidi pobliže: J. Andrassy, *Epikontinentalni pojas*, Zagreb, 1951, str. 17. Ovaj zahtjev je ponovio i bivši Sovjetski Savez 1924. Jedan od prvih međunarodnih pisaca koji je zastupao teoriju prema kojoj bi ovakvo morsko dno do dubine do 200 metara trebalo biti pod nadzorom i jurisdikcijom obalne države na čije kopno se podmorje nastavlja bio je španjolski pisac Odon de Buen-u. Vidi: P. Nikolić, *Problem kodifikacije pomorskog prava pred Komisijom za međunarodno pravo UN*, Arhiv, br. 3, Beograd, 1951, str. 443.

38) Samo razgraničenje je izvršeno formalnom aneksijom: Venezuela zakonom od 12. srpnja 1942., a Ujedinjeno Kraljevstvo dekretom (*Order in Council*) od 6. kolovoza 1942., kojim su prostori u širini oko 6.850 km² pripojeni otoku Trinidadu. Prema: J. Andrassy, o. c., str. 18.

39) Vidi pobliže: N. Zoričić, o. c., str. 232.

40) SAD su ubrzo sklopile nekoliko dvostranih i višestranih međunarodnih ugovora kojima su uredile

da ustanovljavaju zaštitne zone za ribolov svojim državljanima, ovom proklamacijom Vlada SAD priznaje pravo i drugim državama da na istim načelima ustanovljavaju svoje zaštitne zone, uz uvjet da te države priznaju interese ribolova državljana SAD ukoliko bi oni postojali u tim područjima. Na kraju proklamacije izričito je određeno da se "ne nanosi šteta karakteru" otvorenoga mora u područjima gdje budu ustanovljene zaštitne zone, kao niti pravu na slobodnu plovidbu.

Drugom proklamacijom predsjednik SAD je postavio zahtjev za jurisdikcijom i nadzorom nad prirodnim bogatstvima morskoga dna i podzemlja kontinentske ravnine (šelfa) ispod otvorenoga mora, u produžetku obale SAD.⁴¹ U proklamaciji se navodi da je zbog naraslih potreba čovječanstva za novim izvorima nafte i drugih minerala, koja se nalaze u velikom broju ispod kontinentske ravnine uz obalu SAD, čije iskorištavanje je suvremeni tehnološki napredak omogućio (ili će u skoroj budućnosti omogućiti), u interesu njihova očuvanja i razumnoga iskorištavanja, "razumno i pravedno" da se jurisdikcija nad tim bogatstvima priznaje SAD.⁴² Razlozi kojima su se vodile SAD su:

- djelotvornost mjera iskorištavanja i očuvanja tih bogatstava uvjetovana je suradnjom i zaštitom obalne države,
- kontinentska ravnina je prirodni produžetak kopnene mase obalne države zbog čega je prirodno da njoj ta bogatstva pripadaju,
- često se ta bogatstva protežu prema moru kao produžetak ležišta koja postoje na kopnu obalne države,
- nužnost samozaštite obalne države koja mora budno motriti na djelatnosti koje se poduzimaju nedaleko od njezine obale radi iskorištavanja tih bogatstava.⁴³

ribolov u tim područjima, kao npr. ugovor s Meksikom od 25. siječnja 1949., Costa Ricom od 31. svibnja 1949. itd.

41) Nužno je razlikovati pojmove suverenost, suverena prava i jurisdikcija. Suverenost (e. *sovereignty*, f. *souveraineté*) ili vrhovništvo potiče od francuske riječi *souverain*, koja znači najviši, neograničen, nezavisan. Ona označuje teritorijalno vrhovništvo (svu i najvišu vlast) države nad osobama i stvarima na njezinu području. Suverenost je isključiva jer na području jedne države isključuje suverenost druge države, ali u suvremenoj međunarodnoj zajednici ona nije apsolutna već je podvrgnuta ograničenjima određenim međunarodnim javnim pravom (općim običajnim pravom i međunarodnim ugovorima kojima su odnosne države stranke). Suverena prava (e. *sovereign rights*, f. *droits souverains*) su pojedina određena i isključiva (ekskluzivna) prava država, koja su sadržajno ograničena i definirana međunarodnim ugovorima. Ona uključuju pravo države nositelja na donošenje propisa, nadzor nad njihovom provedbom i kažnjavanje njihovih prekršitelja, kao i poduzimanje svih mjera radi njihova ostvarivanja. Dok je suverenost ograničena samo međunarodnim pravom, suverena prava su strogo ograničena svojom namjenom i svrhom. Jurisdikcija (e. *jurisdiction*, f. *jurisdiction*) od lat. *jurisdictio* – pravosuđe, civilna sudbenosti; *jus* – pravo; *dicere* – kazati, izricati) znači određeno ovlaštenje države, tj. njezinih organa, prije svega sudova. U međunarodnom pravu jurisdikcija označava skup ovlaštenja nekog subjekta međunarodnoga prava, npr. obalne države. Dok je suverenost na nekome području isključiva, jurisdikciju na nekomu području dvije države (ili čak i više njih) mogu dijeliti, a njihova ovlaštenja se mogu razlikovati u opsegu i pojedinačno. Dok je nositelj suverenosti uvijek država, jurisdikciju mogu ostvarivati i drugi subjekti međunarodnoga prava, npr. međunarodne organizacije. Vidi поближе: V. Ibler, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb, 1987, str. 116., 306. i 307., i D. Rudolf, *Enciklopedijski rječnik međunarodnog prava mora*, Split, 1989, str. 386.–389.

42) State Department je, prije službenoga objavljivanja proklamacije, tekst njegova nacрта koristio za neslužbene konzultacije s predstavnicima Kanade, Kube, Danske, Francuske, Velike Britanije, Islanda, Meksika, Nizozemske, Norveške, Portugala i Sovjetskoga Saveza, i niti jedna od vlada ovih država nije izrazila svoje protivljenje. Vidi: Z. J. Slouka, *International Custom and the Continental Shelf*, The Hague, 1968, str. 43.

43) Prema: M. N. Shaw, *International Law*, Cambridge, 1998, str. 432. - 433.

Proklamacija predviđa da će, u slučajevima da se kontinentska ravnina proteže do obale druge države, ili joj djelomično pripada, SAD s tim državama odrediti tu granicu na osnovi "pravičnih načela". Na kraju je istaknuto, kao i u prvoj proklamaciji, da se ovim zahtjevom ne dira u pravni karakter voda iznad kontinentske ravnine kao otvorenoga mora niti povrjeđuje pravo slobodne i neometane plovidbe tim vodama. U proklamaciji nije rečeno koliko se daleko proteže kontinentska ravnina, ali se u priopćenju za tisak, koje je istodobno izdano, navodi da se proglas odnosi na dubine do 100 hvati (183 metra) i na prostor od 750.000 četvornih milja (1,800.00 km²).⁴⁴

Obje proklamacije predsjednika SAD predstavljale su takva stajališta o pravima na otvorenomu moru koja tradicionalno pravo mora nije priznavalo. Ona su značila radikalnu promjenu politike koju su do tada zagovarale SAD, posebice druga proklamacija koja je važnija i dublje zadire u tadašnji međunarodnopravni poredak.⁴⁵ Međutim, iako je Vlada SAD službenim putem notificirala svoje proklamacije vladama nekih država,⁴⁶ na ove proklamacije nisu uslijedili prosvjedi drugih država⁴⁷, što je bio jasan znak da razvoj međunarodnoga prava mora kreće u novome smjeru. Umjesto prosvjeda niza li su se jednostrani akti⁴⁸ drugih država kojima su oni slijedili primjere SAD, kao što su Meksiko - 1945., Kuba - 1945., Panama, Argentina - 1946., Nikaragva, Čile, Peru - 1947., Kostarika, Gvatemala, Bahami, Jamajka - 1948., Saudijska Arabija, Iran, Katar, Kuvajt - 1949., Honduras, Pakistan - 1950., itd. To su bile prije svih južnoameričke države, od kojih su gotovo sve u svojim zahtjevima isticale pretenzije koje su otišle dalje od pretenzija SAD.⁴⁹

Jednostrani akti većega broja država doveli su do pravne nesigurnosti koja nije odgovarala interesima međunarodne plovidbe. U središtu problema nalazilo se i pitanje nastanka novog instituta međunarodnoga prava mora koji bi se odnosio na morsko dno i podzemlje izvan granica teritorijalnog mora. Problem je predstavljala činjenica da sadržaj tih jednostranih akata nije bio istovjetan: od jurisdikcije i nadzora, preko isključive

44) Vidi: J. Andrassy, o. c., str. 21.

45) Nakon ovih dvaju proklamacija SAD su donijele dva akta, the Submerged Lands Act of May 22. 1953, i the Outer Continental Shelf Lands Act of August 7. 1953. Vidi pobliže: J. Colombos, *The International Law of the Sea*, London, 1959, str. 65. - 66.

46) Vladama Kanade, Meksika, Sovjetskoga Saveza i Velike Britanije. *American Journal of International Law*, 1948., str. 851. - Preuzeto iz: J. Andrassy, o. c., str. 21.

47) Ujedinjeno Kraljevstvo je zauzelo stajalište da je opasno poduzimati ovakve jednostrane proklamacije, strahujući da će s tim krenuti i druge države. Osim toga, oni su prostore izvan teritorijalnoga mora smatrali kao *res nullius*. Uskoro je ipak i Ujedinjeno Kraljevstvo počelo slijediti duh navedenih proklamacija. Vidi: J. O'Brien, *International Law*, London - Sydney, 2001, str. 437.

48) Argentina je već 26. veljače 1944. predsjedničkim dekretom izrazila svoje pretenzije za vlašću nad mineralnim rezervama u argentinском "epikontinentskom moru". Prema: D. Rudolf, *Međunarodno pravo mora*, Zagreb, 1985, str. 237.

49) Pretenzija iz proklamacija predsjednika Trumana doslovce se ne drži niti jedna država. Dok neke države, kao što je Saudijska Arabija, proglašavaju svoju jurisdikciju i upravu nad cijelim morskim dnom i podzemljem (a ne samo u pravcu prirodnih bogatstava), druge sasvim otvoreno proglašavaju svoju suverenost nad čitavom kontinentskom ravninom, kao što je Meksiko, Ekvador, Pakistan i druge. Neke države se ni s tim ne zadovoljavaju već proglašavaju suverenost, ne samo nad morskim dnom i podzemljem već i nad morskim pojasom koji se nalazi iznad njega. Primjeri takvih država su Argentina, Honduras, Panama itd. Ipak, u svojim zahtjevima su najradikalnije bile države s vrlo uskom kontinentskom ravninom, koje su zbog toga granice svojih pretenzija odredile neovisno od dubine mora, i to udaljenošću od 200 milja od obale. Te države, Čile, Ekvador i Peru su, uz Kostariku koja im se naknadno pridružila, u svojoj zajedničkoj izjavi iz Santijaga (1952) jasno naglasile da u osnovi ovakvih njihovih zahtjeva leži zaštita ekonomskih izvora. Na ovakve pretenzije su uslijedili prosvjedi i SAD. Vidi: M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo - II knjiga*, Beograd, 1956, str. 222. - 223.

jurisdikcije i nadzora, do apsolutne jurisdikcije i vlasti, odnosno do suverenosti obalne države, ne samo nad podmorjem već i nad morem.

Nakon Drugoga svjetskog rata, osnivanjem organizacije Ujedinjenih naroda 24. listopada 1945., te stupanjem na snagu Povelje Ujedinjenih naroda⁵⁰ (potpisane 26. lipnja 1945. u San Franciscu), označen je početak stvaranja novoga međunarodnopravnog poretka. U Glavi IV. Povelje UN (Funkcije i ovlasti Opće skupštine), čl. 13(1). određeno je:

"1. Opća skupština potiče proučavanje i daje preporuke u svrhu: a) unapređivanja međunarodne suradnje na političkom polju i poticanju progresivnog razvoja međunarodnog prava i njegove kodifikacije..."

Da bi Opća skupština mogla ostvariti taj svoj zadatak, Rezolucijom br. 174 (II). od 21. studenoga 1947. utemeljila je Komisiju za međunarodno pravo (ILC).⁵¹ Na temelju iskustava iz prošlosti došlo se do spoznaje da konferencije za kodifikaciju postižu bolje rezultate ako se rasprave odvijaju na temelju, od strane neovisnih stručnjaka unaprijed pripremljenih, nacrtu radnih materijala.⁵² Kroz rad Komisije za međunarodno pravo ta se spoznaja potvrdila jer je na temelju njezinih nacrtu usvojena većina suvremenih konvencija pod okriljem UN. Nakon dugogodišnjega rada Komisija je uspjela izraditi nacrt pravila za kodifikaciju prava mora.⁵³ Na osnovu njega Opća skupština je 21. veljače 1957. Rezolucijom br. 1105/XI. sazvala Prvu konferenciju UN o pravu mora. Konferencija je sazvana da se "... ispita pravo mora uzimajući u obzir ne samo pravne nego i tehničke, biološke, gospodarske i političke aspekte problema."

50) Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 15/1993.

51) Komisija za međunarodno pravo (e. *International Law Commission*, f. *Commission du droit international*) ima zadatak da, kao pomoćni organ Opće skupštine, prikupljanjem, proučavanjem i pripremanjem stručnih podloga omogući poticanje progresivnoga razvoja međunarodnoga prava i njegove kodifikacije. Komisija broji 34 člana kojima mandat traje 5 godina s mogućnošću reizbora. Biraju se u osobnom svojstvu kao vrsni stručnjaci međunarodnoga prava, a ne kao predstavnici svojih država. Prvu sjednicu Komisija za međunarodno pravo je održala 1949. Sjedište Komisije je u Beču i tu se svake godine održavaju redovita proljetna zasjedanja. Prve komentare o značenju Komisije za međunarodno pravo vidi u: Lj. Radovanović, *Progresivni razvoj i kodifikacija međunarodnog prava*, Arhiv, br. 2, Beograd, 1948, str. 252. - 257.

52) Jedan od primjera da je pripremni rad Komisije za međunarodno pravo nužan za uspješan rad konferencije za kodifikaciju međunarodnoga prava je i Treća Konferencija UN-a o pravu mora, koja nije koristila Komisiju za izradu nacrtu pravila, što je bio jedan od razloga da je ona trajala veoma dugo, od 1973. do 1982.

53) U tijeku pripremnoga rada Komisije za međunarodno pravo otvorila se rasprava o tome da li se pri normiranju kontinentske ravnine radi o kodifikaciji ili progresivnome razvoju prava. Prvu tezu je zastupalo Ujedinjeno Kraljevstvo navodeći da uvelike razvijena praksa država potvrđuje takvo stajalište. Suprotno stajalište su zastupale Švedska, Norveška i Izrael. O komentaru na nacrtu pravila predloženih od strane Komisije za međunarodno pravo mora 1953. vidi поближе: N. Katičić, *Rad Komisije za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija u oblasti pomorskog prava; Epikontinentalni pojas (kontinentalni šelf u pravnom smislu) i vanjski morski pojas (zona contigue)*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 4, Beograd, 1954, str. 91-97.; i Ž. Jažić, *Pravni režim na otvorenom moru - Konačni Nacrt pravila Komisije UN-a za međunarodno pravo*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 3, Beograd, 1957, str. 425. - 435. Komentirajući nacrt pravila do kojega je došla Komisija za međunarodno pravo, Bartoš smatra da je ona stvorila tzv. međunarodno racionalno pravo, utemeljeno na praksi i prihvaćanju tehničkih ideja od strane većine država. Vidi: M. Bartoš, *Ženevsko zasjedanje i problemi pomorskog prava*, Međunarodno politika, br. 191, Beograd, 1958, str. 7.

Prva konferencija UN o pravu mora (u daljnjem tekstu UNCLOS I.) je trajala od 24. veljače do 27. travnja 1958. u Ženevi.⁵⁴ Na njoj su usvojene četiri konvencije:

- Konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu,⁵⁵
- Konvencija o epikontinentskom pojasu,⁵⁶
- Konvencija o otvorenom moru,⁵⁷
- Konvencija o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenoga mora.⁵⁸

Za kratko vrijeme, od proglasa predsjednika Trumana 1945. do UNCLOS-a I., epikontinentski pojas je postao priznati institut općega međunarodnoga prava. Konvencija o epikontinentskom pojasu je usvojena 26. travnja 1958., s 57 glasova za, 3 protiv (SR Njemačka, Japan, Belgija) i 8 uzdržanih glasova. Usvajanje Konvencije o epikontinentskom pojasu, kojom je u potpunosti uređen ovaj novi institut u međunarodnome pravu mora, predstavljalo je najveći domet u progresivnom razvoju međunarodnoga prava.⁵⁹ Prvi je put u povijesti morsko dno i podzemlje dobilo pravni status različit od vodene mase, površine mora i zračnoga prostora iznad njega. Epikontinentski pojas je ujedno bio najsmjeliji od svih dotadašnjih načina proširenja vlasti obalnih država na moru.⁶⁰ Njime je razbijena do tadavladajuća teorija o *vertikalnome jedinstvu* područja u međunarodnome pravu.⁶¹ Epikontinentski pojas kao poseban objekt međunarodnoga prava nastao je, dakle, putem jednostranih unutarnjih pravnih akata država protivno pozitivnom međunarodnome pravu koje je važno u vrijeme njihova donošenja. Povećanjem broja država koje su donosile ovakve akte i odsutnošću otpora drugih država prema njima epikontinentski pojas postao je dio općega običajnoga međunarodnoga prava. Usvajanjem Konvencije o epikontinentskom pojasu nestale se sve sumnje glede toga.⁶²

54) Na Konferenciji je sudjelovalo 86 država. Najznačajniji rad se odvijao u četiri odbora; u prvome odboru raspravljalo se o teritorijalnom moru i vanjskom morskome pojasu, u drugome o otvorenom moru i njegovom općem režimu, u trećemu o ribolovu i očuvanju prirodnih bogatstava u otvorenome moru, i u četvrtome odboru o epikontinentskom pojasu.

55) Konvencija o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu (e. *Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone*, f. *Convention sur la mer territoriale et la zone contiguë*) je stupila na snagu 10. rujna 1964. i ima 51 državu stranku.

56) Konvencija o epikontinentskom pojasu (e. *Convention on the Continental Shelf*, f. *Convention sur le plateau continental*) je stupila na snagu 10. lipnja 1964. i ima 57 država stranaka.

57) Konvencija o otvorenom moru (e. *Convention on the High Seas*, f. *Convention sur la haute mer*) je stupila na snagu 30. rujna 1962. i ima 62 države stranke.

58) Konvencija o ribolovu i očuvanju bioloških bogatstava otvorenoga mora (e. *Convention on the Fishing and the Conservation of the Living Resources of the High Seas*, f. *Convention sur la pêche et la conservation des ressources biologiques de la haute mer*) je stupila na snagu 20. ožujka 1966. i ima 37 država stranaka.

59) Prema: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb, 1989, str. 66.

60) Pravnom koncepcijom epikontinentskoga pojasa u međunarodnom pravu mora došlo je do promjena u shvaćanju sloboda otvorenog mora i njome je stvoren mozaik interesa raznih država u okomito nadređenim morskim sredinama. Međunarodnopravni poredak stvoren konvencijama iz 1958. obilježen je dominacijom ekonomskih činitelja nad pravnim koncepcijama i nužnošću pravne nadgradnje nastalih ekonomskih odnosa. Vidi: M. Milić, o. c., str. 587.

61) Vidi: V. Ibler., *Naš nacrt Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi sa stajališta međunarodnog javnog prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 2-3, Zagreb, 1973, str. 362.

62) Prema: V. Ibler., *Uz novi Zakon o obalnom moru, vanjskom morskome pojasu i epikontinentalnom pojasu Jugoslavije*, Jugoslavenska revija za međunarodno pravo, br. 3, Beograd, 1965, str. 326.

Širenje vlasti obalnih država na moru, koje se kasnije samo nastavilo, rezultat je činjenice da se tome širenju na moru ne suprotstavlja nikakva druga individualna sila za razliku od stanja na kopnu. Zbog toga je i širenje vlasti na moru mnogo lakše nego na kopnu.⁶³ Nastankom epikontinentskoga pojasa, skupa s vanjskim morskim pojasom, počela je erozija tradicionalnog prava mora.⁶⁴

3. Morsko dno i podzemlje u drugoj polovici XX. stoljeća

Iako je ženevskim konvencijama iz 1958. najvećim dijelom kodificirano postojeće međunarodno pravo mora, one nisu uspjele, protivno općim očekivanjima, konsolidirati međunarodno pravo mora u nekom duljem vremenskom razdoblju. Ubrzo se pokazalo da one ne odgovaraju u potpunosti novoj međunarodnoj stvarnosti u kojoj su novonastale države pokušavale ostvariti što povoljnije pozicije za svoj razvoj. Uz to, konvencije nisu uspjele riješiti neka već tada postojeća pitanja, kao što je širina teritorijalnog mora, i jedno novo pitanje, koje je i UNCLOS I. sama otvorila, pitanje postojanja, širine i pravnoga režima pojasa u kojem bi obalnoj država bila općenito priznata određena ribolovna prava. I neka rješenja koja su postignuta, kao što je odustajanje od načela efektivnosti kod epikontinentskoga pojasa, otvorila su vrata pojedinim državama da zlorabe njezine odredbe. One nisu privukle očekivani broj država stranaka jer je većina država koja je stekla neovisnost nakon usvajanja konvencija iz 1958. odbila postati njihovim strankama, pa zbog toga ovi instrumenti nikada nisu stekli željenu univerzalnost. Te države su smatrale da konvencije ne štite u dovoljnoj mjeri njihove legitimne interese koji se tiču, prije svega, očuvanja bioloških i mineralnih bogatstava u blizini njihovih obala, kao i pitanja njihove sigurnosti. One nisu posjedovale razvijenu tehnologiju za iskorištavanje mora i podmorja, niti su imale dovoljno sredstava za njihov u nabavku. Njihovom brojem znatno je izmijenjena struktura dotadašnje međunarodne zajednice.⁶⁵

Odmah nakon UNCLOS I. Opća skupština UN je Rezolucijom br. 1307/XIII od 10. prosinca 1958. sazvala Drugu konferenciju UN o pravu mora (u daljnjem tekstu UNCLOS II.), zbog *"...daljeg razmatranja pitanja širine teritorijalnoga mora i granica u pogledu ribolova."* UNCLOS II. održana je u Ženevi od 17. ožujka do 26. travnja 1960., uz sudjelovanje 88 država. Dva su se osnovna pitanja nalazila na dnevnom redu ove konfe-

63) Prema: J. Andrassy, *Najnovije tendencije država u proširenju svoje vlasti na otvorenom moru*, Zbornik za pomorsko pravo, 4, Zagreb, 1957, str. 51.

64) Erozija tradicionalnoga prava mora se očitovala u povećanju zahtjeva za prisvajanjem dijelova otvorenoga mora, i to se normativno odvijalo na dva načina: ili proširenjem granica postojećih morskih pojaseva nad kojima obalne države uživaju suverenost, ili stvaranjem novih morskih pojaseva. Vidi: M. Kreća, o. c., str. 392.

65) Uvjetno bi se razlozi za reviziju Ženevskih konvencija mogli grupirati u šest skupina. Prije svega, širina teritorijalnoga mora koja nije bila izričito riješena, a većina država je proširila granice teritorijalnoga mora na 12 morskih milja, a neke i preko te udaljenosti. Druga bi bila zaštita bioloških izvora bogatstava ispred obala koji se nalaza izvan teritorijalnoga mora, a u treću skupinu mogu se uvrstiti nagli napredak u oblasti tehnologije, posebice glede iskorištavanja nafte i prirodnoga plina iz podmorja. Zbog sve veće opasnosti od onečišćenja zaštita prirodne sredine sve je više dobivala na svome značenju. Zahtjevi za arhipelaškim vodama od strane novih arhipelaških država, kao i promijenjena struktura međunarodne zajednice, povećanjem broja država koje su stekle neovisnost nakon 1958., bili su dodatni razlozi za reviziju Ženevskih konvencija. Vidi: Z. Perišić, *Spoljni morski pojas u budućoj konvenciji o pravu mora*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1-3, Beograd, 1979, str. 136. - 137.

rencije, a to je širina teritorijalnoga mora i ribolovne zone. Ni na ovoj Konferenciji države se nisu, prije svega iz stratezijskih i vojnih razloga, uspjele usuglasiti o krajnjoj granici teritorijalnoga mora, tj. krajnjoj granici državne suverenosti na moru.⁶⁶ Zbog toga je i ova Konferencija, u smislu donošenja neke nove konvencije, završila neuspjehom.⁶⁷ Ona je ipak pokazala da se širina teritorijalnoga mora kreće između 6 i 12 morskih milja⁶⁸ i da ribolovna zona u načelu nije prijemljiva, ali je ostalo pitanje rokova i modaliteta u kojima bi ribari stranih država mogli ribariti u tim zonama. Iskustvo UNCLOS II. jasno je pokazalo da razvoj međunarodnoga prava mora, što se tiče širine teritorijalnog mora i ribolovnih zona, kreće u smjeru zahtjeva i interesa obalnih država.⁶⁹

Gospodarski je razvoj sve više čovječanstvo okretao prema podmorju i njegovim prirodnim bogatstvima polazeći od načela slobode mora kao pravne osnove.⁷⁰ Broj obalnih država koje su pristupile bušenju, s 15 koliko ih je bilo 1960. godine, već se 1970. godine popeo na 70.⁷¹ Osim broja bušotina, naglo su se povećavale i njihove dubine. Tako su već u travnju 1961. godine SAD uspjele istočno od meksičkog otoka Guadalupe u Tihome oceanu izvršiti bušenje na dubini od 3566 m ispod morske površine i izbušiti rupu od 183 m. Amerikanci su uspjeli projektirati i posebnu podmornicu za dubinska istraživanja tipa *Aluminat*, koja se mogla spustiti na dubinu od 5400 m. Uskoro je istraživačkim brodom *Glomar Challenger*, u Sigsbee bazenu u veljači 1970. godine, provedeno istraživanje i na većim dubinama.⁷² Brodom *Caldril I* oni su 1965. godine istočno od Floride na najvećoj dubini od 1032 m uspjeli ostvariti bušotine dubine između 120-320 m.⁷³

I u podmorju Jadranskoga mora vršena su mnogobrojna bušenja. S talijanske strane bušenja su obavljena južno od Napulja i uz obale Sicilije, a 1964. godine postavljena je kod ulaza u kanal luke Ravenna prva ploveća instalacija za bušenje dugačka 57 m, a široka 46 m. Prva bušotina s hrvatske strane postavljena je između 1959. - 1961. godine kod Zadra, a zatim su uslijedile bušotine u blizini Rovinja, na Visu, kod Trogira, Oliba,

66) Kompromisni prijedlog SAD i Kanade da širina teritorijalnog mora iznosi 6 milja, uz daljih 6 milja za ribolovne zone nije prihvaćen jer mu je nedostajao samo jedan glas.

67) Katičić drži da je jedan od razloga neuspjeha ove konferencije nepostojanje političke pripreme za ovu konferenciju, zbog čega je sav teret pregovora i pogađanja bio na samoj konferenciji, što je u velikoj mjeri utjecalo na njezin neizvjestan tijek. Vidi pobliže: N. Katičić, *Što je postigla Druga konferencija UN-a o pravu mora*, Zbornik za pomorsko pravo, Zagreb, 1961, str. 227.

68) Širina teritorijalnoga mora od tri milje više nije uopće dolazila u obzir za općenito priznanje, jer se ona na konferenciji nije ni pojavila.

69) Vidi: N. Katičić, o. c., str. 246.

70) Bez namjere osporavanja važnosti i značenja načela o slobodi mora činjenica jest da je ono za male i nerazvijene države *nudum jus*, tj. golo pravo. Ovo načelo, koje se može čak nazvati osnovnom normom tradicionalnoga prava mora, počivajući na pretpostavci o neiscrpnosti mora i njegovih prirodnih bogatstava, razvojem novih tehnologija iskorištavanja prirodnih bogatstava mora i podmorja rezultiralo bi prisvajanjem otvorenoga mora od strane tehnološki razvijenih država. Vidi: M. Kreća, o. c., str. 391.

71) Prema: M. Milić, *Miroljubivo korištenje dubokog podmorja*, Pomorski zbornik, 8, Rijeka, 1970, str. 421.

72) U to vrijeme ovaj brod je držao niz rekorda; rad u dubini od 20,146 stopa (nešto ispod 7000 m), istraživačku liniju od 20,760 stopa (7000 m), prodiranje u oceansko dno od 3,231 stope (1000 m). Podaci preuzeti iz časopisa *Offshore*, siječanj 1970. godine: *Ibid.*, str. 443.

73) Ni ostale razvijene države nisu mnogo zaostajale za SAD, pa je tako Ujedinjeno Kraljevstvo u zaljevu Weymouth izvršila bušenje pomoću čeličnoga otoka *Lulworth 1*, dok su u raznim dijelovima svijeta poduzeta mnoga bušenja, kao što je npr. u blizini Nigerije, Australije, Novog Zelanda, u Perzijskom zaljevu, u Crvenom moru južno od Massua itd. Prema: M. Milić, *Pravna problematika novih prostora podmorja*, Pomorski zbornik, 6, Rijeka, 1968, str. 293. - 295.

Punta na Krku itd.⁷⁴ Najveća dubina s koje se 1977. godine iskorištavala nafta bila je 114 metara, na udaljenosti od 100 morskih milja od obale Kalifornije.⁷⁵ Usporedno s ovim dostignućima intenzivno se radilo na izradi i usavršavanju podmorskih strojeva i uređaja za istraživanje i iskorištavanje podmorja na većim dubinama, čiji pioniri su bili Auguste Piccard, specijalist za stratosferske letove balonom, i Jacques-Yves Cousto, ravnatelj Oceanografskoga instituta u Monaku.⁷⁶

Za ovakav nagli tehnički i tehnološki razvoj praćen rastućim ekonomskim potrebama postojeća pravna struktura Konvencije o epikontinentskom pojasu nije bila odgovarajuća. Postalo je sasvim očito da se zbog brzoga napretka tehnike i tehnologije mijenja tradicionalna uporaba mora i da novi načini iskorištavanja mora i njihov intenzitet dovodi do sukoba interesa i pravne anarhije, kao i da oni opasno ugrožavaju biološku ravnotežu u moru.⁷⁷ Opasnost od onečišćenja morskoga okoliša se radikalno povećala.⁷⁸

Rješenja koja su sadržana u Konvenciji o epikontinentskome pojasu ne samo da nisu uspjela umanjiti nastojanja obalnih država za proširenjem podmorskih prostora već su im nejasnim odredbama pružile pravnu osnovu za nova svojatanja podmorja. Tu mislimo, u prvom redu, na prostorno određivanje epikontinentskoga pojasa, gdje se primjenom kriterija iskorištavanja, kao dopunskoga kriterija za određivanje vanjske granice epikontinentskoga pojasa, kao i kod unutrašnje granice epikontinentskoga pojasa, zbog neriješenog pitanja širine teritorijalnoga mora, državama ostavljena široka mogućnost njihova proizvoljnog određivanja.⁷⁹ Nije reguliran međunarodni režim podmorja otvorenoga mora, već su samo podijeljena između obalnih država suverena prava istraživanja i iskorištavanja nad podmorjem njihove kontinentske ravnine, čime su zadovoljeni nacionalni interesi. Iz te raspodjele i korištenja prirodnih bogatstava podmorja isključene su neobalne države, države koje nemaju kontinentsku ravninu, ali i one države u razvoju koje nemaju tehnička i financijska sredstva za njihovo iskorištavanje. Države u razvoju, koje su kroz prirodna bogatstva podmorja vidjele mogućnost za svoj brži razvoj, smatrale su da takva rješenja ne zadovoljavaju njihove narastajuće potrebe.

Vrijeme koje je prolazilo pokazalo je da pravila iz Konvencije o epikontinentskome pojasu ne mogu poslužiti kao opća, tj. za iskorištavanje svih prostora podmorja. Inici-

74) *Ibid.*

75) Tada je to bio radikalni pomak, jer je uobičajena dubina iskorištavanja nafte iz podmorja bila do 30 metara. Vidi: B. Pecotić, *More - most ka stabilnoj budućnosti ili poprište opasnih sukobljavanja*, Pomorski zbornik, 15, Rijeka, 1977, str. 106.

76) Detaljnije o ovim tehnološkim dostignućima u to doba vidi: J. Andrassy, *Potreba dalje kodifikacije međunarodnoga prava mora*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 2-3, Beograd, 1965, str. 164.-167.

77) Vidi: V. Ibler, *Treća konferencija Ujedinjenih naroda o pravu mora*, Naša zakonitost, br. 11-12, Zagreb, 1974, str. 1128.

78) Razlog tomu je u sve većem gospodarskome iskorištavanju mora i to u svim vidovima, od povećanja trgovine morima, do sve većega iskorištavanja prirodnih bogatstava mora, živih i neživih. Kao primjer nam može poslužiti podatak da 50-ih godina prošloga stoljeća nije postojao brod s nosivošću preko 25.000 brt., dok je već 1974. godine bilo 508 tanker. Prema: B. Pecotić, *o. c.*, str. 108.

79) Tako Milić drži da se nove mogućnosti iskorištavanja morskoga dna i podzemlja izvan granica epikontinentskoga pojasa ne smiju pretvoriti u nova svojatanja mora ili u novo umnožavanje morskih prostora s posebnim pravnim statusom. Međunarodna praksa je vrlo brzo krenula u tome smjeru. Vidi: M. Milić, *o. c.*, str. 290. Nisu bila od koristi i shvaćanja pojedinih međunarodnih pravnika. Primjerice, Andrassy koji je smatrao da redaktori Konvencije o epikontinentskome pojasu unoseći kriterij iskorištavanja kao dopunski kriterij za utvrđivanje vanjske granice epikontinentskoga pojasa nisu imali u zamisli da se na osnovu njega podijeli najveći dio podmorja. Vidi publikacije: J. Andrassy, *o. c.*, str. 169.

jativu za novu regulaciju iskorištavanja morskog dna i podzemlja je pokrenuo nizozemski ogranak ILA⁸⁰ na zasjedanju u kolovozu 1966. godine u Helsinkiju.⁸¹ Ovo pitanje je prvi u Općoj skupštini UN postavio veleposlanik Malte dr. Arvid Pardo svojim povijesnim govorom 1. studenoga 1967. godine.⁸² Na njegov prijedlog za revizijom i legislacijom međunarodnoga prava mora Opća skupština je na XXII. zasjedanju 18. prosinca 1967. godine rezolucijom 2340(XXII.) osnovala poseban, ad hoc, *Odbor za proučavanje uporabe u miroljubive svrhe dna mora i oceana izvan granica nacionalne jurisdikcije, s jednogodišnjim mandatom*.⁸³ Ovaj odbor je Opća skupština na XXIII. zasjedanju, od 21. prosinca 1968. godine, rezolucijom 2453 A, zamijenila stalnim *Odborom za morsko dno* (e. *Sea-Bed Committee*, f. *Comité du fond des mers*).⁸⁴ On je podnio Općoj skupštini niz godišnjih izvješća (A/8021 – 1970; A/8421 – 1971; A/8721 – 1972; A/9021 – 1973).⁸⁵

Tijekom rada Odbor za morsko dno je došao do spoznaje da nije moguće stvoriti jedan novi režim za podmorje izvan granica nacionalne jurisdikcije, a da se istodobno ne izvrši i revizija cjelokupnog međunarodnoga prava mora.⁸⁶ Uzročna povezanost svih

80) ILA (e. *International Law Association*) – Udruženje za međunarodno pravo, sa sjedištem u Londonu, osnovano je 1873. godine u Briselu, s prvobitnim nazivom Međunarodno udruženje za reformu i kodifikaciju međunarodnog prava. Vidi pobliže: M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo – I knjiga*, Beograd, 1954, str. 130.

81) Nizozemski ogranak je podnio posebni izvještaj pod nazivom "*Report of the deep-sea mining committee on the exploration of and exploitation minerals on the ocean bed and its subsol*", koji je bio osnova za dalju opću diskusiju. Prema: M. Milić, o. c., str. 297.

82) Četverosatni govor dr. Arvida Pardo-a je u stvari bio obrazloženje i tumačenje memoranduma, pod naslovom "*Deklaracija i ugovor o rezerviranju morskog i oceanskog dna koje leži ispod mora izvan granica sadašnje nacionalne jurisdikcije isključivo za miroljubive svrhe, a uporabu njihova bogatstva u interesu čovječanstva*", koji je Malta podnijela Općoj skupštini UN 18. kolovoza 1967. godine. Tim memorandumom je pokrenuto pitanje sudbine podmorja izvan granica nacionalne jurisdikcije, koje je tada bilo izloženo prisvajanju od obalnih država. Vidi: V. Ibler, o. c., str. 1128.

Ovo je pitanje prvi put pokrenuto u UN u okviru Ekonomsko-socijalnoga vijeća 1966. godine, kada je ono rezolucijom 1112(XL) zamolilo glavnoga tajnika UN da izradi izvješće o tadašnjem stanju poznavanja prirodnoga bogatstva mora izvan epikontinentnskoga pojasa i o tehničkim sredstvima za njegovo iskorištavanje. Prema: J. Andrassy, *Epikontinentalni pojas i međunarodno običajno pravo*, Međunarodni problemi, br. 2, Beograd, 1968, str. 29. – 30.

83) Rezolucija je donijeta jednoglasno, s 99 glasova, bez protivnih i uzdržanih. Broj glasova ukazuje da je dosta država bilo odsutno prigodom glasanja.

84) Puni naziv je bio *Odbor za miroljubivu uporabu morskog i oceanskog dna izvan granica nacionalne jurisdikcije*. S 42 člana koncem 1973. godine, broj država koje su sudjelovale u njegovom radu se popeo na 91. Njegov rad je trajao 5 godina. Osnovni pravni problemi kojima su se bavili ovi odbori bilo je pitanje pravnoga statusa podmorja izvan nadležnosti država i određivanje granica toga ogromnog prostora. Detaljnije o radu odbora vidi: M. Milić, *Miroljubivo korištenje dubokog podmorja*, Pomorski zbornik, 8, Rijeka, 1970, 428-440., i B. Babović, *Pravni aspekti korištenja morskog dna pred Ujedinjenim nacijama*, Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969, str. 1393. – 1416.

85) Izvješće koje je Odbor podnio na XXVIII. zasjedanju Opće skupštine UN trebao je poslužiti kao radni materijal za UNCLOS III. Vidi: *Report of the Committee on the Peaceful Uses of Sea-Bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction*, Volume 1-VI (General Assembly, Official Records: twenty-eighth session, Supplment No 21/A/9021). Detaljnije o radu Odbora vidi: D. Gajić, *III konferencija UN o pravu mora*, Međunarodni problemi, br. 1, Beograd, 1975, str. 141. – 150.

86) Jedan od prijedloga koje je primio Odbor za morsko dno bio je podniet od strane izaslanstva SAD na zasjedanju u Ženevi, u kolovozu 1971. godine. U tome prijedlogu nacrtu Konvencije UN o međunarodnom području morskoga dna predviđeno je bilo ograničenje epikontinentnskoga pojasa samo kriterijem dubine, dok je kriterij iskorištavanja izbačen. I dubinski kriterij imao je ograničenje, pa se prema ovome prijedlogu nije mogao prostirati preko 60 morskih milja od obale, odnosno do 120 morskih milja, u slučaju da je morsko dno prema dubokom moru presječno morskim provalijama dubljim od 200 metara. Poblje o prijedlogu SAD

instituta međunarodnoga prava mora nije dopuštala stvaranje novih normi, bez revizije i preispitivanja postojećih normi.⁸⁷

Na osnovu rada ovih dvaju odbora i rasprave koja je uslijedila Opća skupština je na XXV. zasjedanju 17. prosinca 1970. godine rezolucijom 2750 C donijela odluku o sazivanju Treće konferencije Ujedinjenih naroda o pravu mora⁸⁸ (u daljnjem tekstu UNCLOS III.) radi ustanovljavanja odgovarajućeg međunarodnog režima za područje morskog dna i podzemlja koje se nalazi izvan granica nacionalne jurisdikcije obalnih država, kao i osnivanje međunarodne organizacije za primjenu tog režima.⁸⁹ Pogrešno bi bilo zaključiti da je jedini razlog sazivanja UNCLOS III. bilo uređenje iskorištavanja prirodnih bogatstava podmorja izvan granica nacionalne jurisdikcije.⁹⁰ Uz već postojeća neriješena pitanja, kao što je širina teritorijalnoga mora, pojavila su se još neka koja su zahtijevala hitno reguliranje:⁹¹ pitanje tzv. arhipelaških voda, patrimonijalnoga mora, povećanje (pojavom nuklearnih podmornica) strateškoga značenja istraživanja mora u vojne svrhe, naglo povećanje opasnosti od onečišćenja mora s kopna i s brodova.⁹²

Zato je i nadležnost UNCLOS III. postavljena vrlo široko, tako da je ona trebala "ispitati pravo mora vodeći računa ne samo o pravu već, također, i tehničkim, biološkim, ekonomskim i političkim aspektima problema" i izraditi sveobuhvatnu konvenciju koja

vidi u: B. Sambrailo, *Pravni režim morskog dna*, Međunarodna politika, br. 516, Beograd, 1971, str. 26. - 28.

87) Prema: V. Ibler, o. c., str. 1129.

88) Prema prethodnoj anketi, koju je prema nalogu Opće skupštine UN, realizirao glavni tajnik UN, od 74 anketirane države, njih 50 se izjasnilo u prilog održavanja međunarodne diplomatske konferencije o pravu mora, dok ih se 24 protivilo tome. SAD i bivši Sovjetski Savez su bili protiv jedne sveobuhvatne konferencije o pravu mora smatrajući da ona ne može donijeti uspjeh. Vidi pobliže: B. Babović, *Povodom održavanja Međunarodne konferencije o pravu mora – Nova kodifikacija ili novo pravo mora?*, Međunarodni problemi, br. 3, Beograd, 1974, str. 71.

89) Nužno je spomenuti da je Opća skupština, na prijedlog švedskog izaslanstva od 10. studenoga 1969. godine koji je podnijet *Odboru za morsko dno*, 15. prosinca 1969. godine usvojila, sa 62 glasa za, 28 protiv i 28 uzdržanih, rezoluciju 2574 D, tzv. *Moratorij rezoluciju*. Njome su države, pravne i fizičke osobe obvezane da se uzdržavaju od svih aktivnosti iskorištavanja bogatstava oceanskog i morskoga podmorja izvan granica nacionalne jurisdikcije, s time da se neće priznati nikakav zahtjev na bilo koji dio te površine ili njezinih bogatstava. Međutim, nije određena granica nacionalne jurisdikcije, zbog čega Milić smatra da je time, ne osporavajući njezin moralni značaj, ona bila lišena čvrstog pravnoga osnova. Prema: M. Milić, *Novi pojmovi u međunarodnom pravu mora (koji se izlučuju iz obrade pravnog režima za oceansko dno)*, Pomorski zbornik, 9, Rijeka, 1971, str. 499-500. Otežavajuća okolnost za *Moratorij rezoluciju* bila je da niti jedna industrijski razvijena država nije glasovala za nju. Prema: V. Đ. Degan, *Zakonodavstvo industrijski razvijenih država o dubokomorskom rudarstvu i Konvencija UN o pravu mora iz 1982*, Usporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja, br. 1-4, Zagreb, 1986, str. 51.

90) Uvjetno bi se države koje su bile za održavanje nove konferencije o pravu mora mogle podijeliti u tri skupine. Jedni su smatrali da se više ne poštuju neki vidovi klasičnoga prava mora što uzrokuje ugrožavanje interesa koji su zaštićeni tim pravom. Drugi su bili nezadovoljni načinom na koji postojeće pravo mora štiti njihove interese, a treći su opravdano upozoravali na nedostatke pozitivnog međunarodnoga prava mora koje bi se moglo primijeniti na nove probleme korištenja morskoga prostora. Vidi pobliže: B. Babović, o. c., str. 73. - 74.

91) Kao ključni problem UNCLOS III. ipak bi se moglo istaći pitanje preciziranja granice suverenosti i suverenih prava obalne države na moru. Vidi: D. Rudolf, *O granici ekonomske zone i epikontinentalnog pojasa*, Međunarodna politika, br. 581, Beograd, 1974, str. 12.

92) Naglo povećanje svjetskog brodovlja, u kojemu su tankeri zauzimali najveći dio, iznimno je povećalo opasnost od onečišćenja. Primjerice, ukupna svjetska tonaža trgovačkog brodovlja se između 1964. godine i 1974. godine popela sa 150 na 308 milijuna bruto registarskih tona. Nezgode pojedinih brodova, kao što je izlijevanje tankera *Torrey Canyon* iz 1967. godine, jasno su ukazale na golemu opasnost od onečišćenja. Vidi pobliže: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb, 1989, str. 69.

bi predstavljala kodifikaciju pozitivno-pravnih pravila prava mora. *Odbor za morsko dno* je u izvješću A/8721 (1972. godine) utvrdio listu od 25 pitanja koja bi buduća konferencija trebala razmatrati.⁹³ Na istome zasjedanju Opća skupština UN je rezolucijom 2749. donijela i Deklaraciju o načelima koji se odnose na dno mora i oceana i njihovo podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije (u daljnjem tekstu Deklaracija o načelima). Deklaracijom o načelima su postavljeni temelji budućeg međunarodnopravnoga uređenja podmorja izvan granica nacionalne jurisdikcije.⁹⁴

Usvojeno načelo *općega dobra čovječanstva*⁹⁵ trebalo je jasno izraziti pravnu narav podmorja izvan granica nacionalne jurisdikcije koja bi se razlikovala od pravne naravi otvorenoga mora i biti osnova za njegov poseban međunarodnopravni režim.⁹⁶ Prema veleposlaniku Malte, dr. Pardou, koji je bio glavni zagovornik ovoga načela, ono je u sebi sadržavalo tri glavna obilježja: a) odsutnost vlasništva, u smislu da ga se posjeduje; b) upravljanje tim vlasništvom, odnosno njegovom uporabom; c) pravičnu raspodjelu dohodaka.⁹⁷ Rezolucijom 3067., koju je Opća skupština UN usvojila 16. studenog 1973. godine, odlučeno je da izradi jedinstvena nova konvencija o pravu mora koja bi uredila odnose na moru i podmorju.⁹⁸ To je imalo dalekosežne posljedice na sam tijek rada konferencija, jer su se suprotstavljeni interesi država morali usuglašavati istodobno.⁹⁹

93) Prvih četrnaest pitanja, koja se odnose na najvažnije elemente međunarodnog prava mora, su: međunarodni režim morskoga dna izvan granica nacionalne jurisdikcije, teritorijalno more, vanjski morski pojas, međunarodni tjesnaci, epikontinentski pojas, isključiva ekonomska zona izvan teritorijalnoga mora, preferencijalna prava obalnih država nad prirodnim bogatstvima izvan teritorijalnoga mora, otvoreno more, neobalne države, prava i interesi država bez epikontinentskoga pojasa ili onih s uskim pojasom, ili uskom obalom, prava i interesi država s širokim epikontinentskim pojasom, očuvanje i zaštita morske sredine, istraživanje u znanstvene svrhe i transfer tehnologije. Prema: B. Babović, o. c., str. 73.

94) Neka značajnija načela iz Deklaracije o načelima su: proglašenje podmorja i njegovih bogatstava izvan granica nacionalne jurisdikcije, tj. Zone, *općim dobrom čovječanstva* (e. *common heritage of mankind*, f. *patrimoine commun de l'humanité*), zabrana prisvajanja bilo kojeg dijela Zone i njezino podvrgavanje suverenosti ili suverenim pravima, istraživanja i iskorištavanja vršit će se u skladu s međunarodnim režimom koji će se uspostaviti, iskorištavanje će se provoditi isključivo u miroljubive svrhe itd. Deklaracija je usvojena sa 108 glasova za, 14 uzdržanih i nijedan protiv. Sve bivše socijalističke države, na čelu s Sovjetskim Savezom, ne slažući se s načelom *općeg dobra čovječanstva* i raspodjelom koristi od istraživanja i iskorištavanja prirodnih bogatstava, bile su uzdržane pri glasovanju. Vidi: B. Sambrailo, *O radu UN na uređenju korištenja podmorja i njegova bogatstva*, Pomorski zbornik, 9, Rijeka, 1971, str. 456. Vidi prijevod teksta Deklaracije o načelima: *Međunarodno javno pravo – Izbor dokumenata*, Zagreb, 1977, str. 269. - 272.

95) Ideja vodilja u načelu *općega dobra čovječanstva* bila je zaštita interesa ekonomski slabih država, sprečavajući prodor razvijenih država u podmorska bogatstva i ekonomski neokolonijalizam. Prema: M. Milić, *Značaj i tok Treće konferencija o pravu mora*, Anali, br. 1-2, Beograd, 1977, str. 105.

96) Vidi: S. Novaković, *Neka sporna pitanja na Trećoj konferenciji Ujedinjenih Nacija o međunarodnom pravu mora*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 3, Beograd, 1976, str. 353. Analizu značenja načela *općega dobra čovječanstva* vidi: J. Andrassy, *Pravna narav morskog dna i podzemlja otvorenog mora kao "baštine čovječanstva"*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1-2, Beograd, 1975, str. 128. - 137.

97) Objašnjavajući zbog čega je uporabio izraz čovječanstvo, dr. Pardo je istakao da su narod, odnosno država, povijesne tvorevine i da zbog toga ne moraju nužno opstati u budućnosti. Vidi pobliže: M. Milić, *Novi pojmovi u međunarodnom pravu mora (koji se izlučuju iz obrade pravnog režima za oceansko dno)*, Pomorski zbornik, 9, Rijeka, 1971, str. 494.

98) Navodeći razlog zbog koga je Opća skupština zatražila izradu jedinstvene konvencije za sva pitanja koja se odnose na pravo mora istaknuto je su svi problemi morskih prostranstava međusobno tijesno povezani i zahtijevaju da budu razmotreni kao jedna cjelina. Vidi: B. Pecotić, o. c., str. 102.

99) Npr. najveće pomorske sile su pristale na granicu teritorijalnog mora od 12 morskih milja tek onda kada su uspjele osigurati institut tranzitnog prolaska kroz tjesnace koji služe međunarodnoj plovidbi.

UNCLOS III. je otpočeo s radom zasjedanjem (od 3. do 15. prosinca 1974. godine) u New Yorku. Drugo je bilo održano u Caracasu (Venezuela) od 20. lipnja do 29. kolovoza 1974. godine.¹⁰⁰ Ostalih 9 zasjedanja održano je u New Yorku i Ženevi. Konferencija je trajala 9 godina i na njoj je sudjelovalo 168 država. Razlog ovako dugome trajanju konferencije, osim velike složenosti problema koje je trebala riješiti, jest i u tome što unaprijed nije bio pripremljen nacrt buduće Konvencije, već se čitav rad odvijao na temelju dokumentacije *Odbora za morsko dno* i prijedloga država, skupina država i međunarodnih organizacija.¹⁰¹

Pripremni rad nije povjeren Komisiji za međunarodno pravo jer su predstavnici država u UN smatrali da su problemi koji se moraju riješiti više politički, a manje pravni. Uz primjedbe da pripremni rad Komisije za međunarodno pravo dugo traje, predstojeći rad na konferenciji oni su ocjenjivali više kao legislacijski, a manje kodifikacijski, za što je pravilnije da to obave politički predstavnici država, a ne stručnjaci međunarodnoga prava.¹⁰² Do konsenzusa, kao načina donošenja odluka na konferenciji koji je utvrđen pravilima o postupku rada,¹⁰³ najčešće se dolazilo šutke i u paketu, tj. o više stvari istodobno. Upravo je povezanost i međuzavisnost pitanja o kojima se raspravljalo na konferenciji dovodila do takvoga rezultata. Pregovaranje i usklađivanje stajališta najčešće se odvijalo na neformalnim sastancima.

Najveći dio rasprava i pregovora se odnosio na pitanje međunarodnoga režima za morsko dno i podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije. Kada je nakon dugotrajnijih pregovora izgledalo da je postignut konsenzus o svim važnim pitanjima, nova vlada SAD, s Ronaldom Reganom na čelu, postavila je zahtjev za odgodom usvajanja, a zatim i za preispitivanje nekih već usuglašenih odredaba konvencije. Zaštita već uložениh sredstava u dubokomorsko rudarstvo bila je u središtu njihovih zahtjeva. Iako je konferencija pokušala izaći u susret tim zahtjevima, usvajanjem Rezolucije II.¹⁰⁴ SAD su ostale nepopustljive, tako da Konvencija nije usvojena konsenzusom, već se pristupilo glasanju. Za Konvenciju je glasovalo 130 država.¹⁰⁵ Tekst Konvencije UN o pravu mora

100) Prvobitno je bilo predviđeno da se drugo zasjedanje UNCLOS III održi u Santijagu (Čile), ali je, uslijed državnog udara i svrgavanja demokratski izabranog predsjednika Aljendea u rujnu 1973. godine, ono održano u Caracasu.

101) Kao jedan od razloga zbog kojih je UNCLOS III. trajao tako dugo, isticana je različitost interesa mnoštva država koji su dolazili do izražaja na njoj. Mogućnost usklađivanja tih različitih interesa kroz pravilno shvaćanje o jednakosti država onemogućeno je razlikama pri praktičnoj primjeni toga načela. Prema: M. Milić, *Značaj i tok Treće konferencije o pravu mora*, Anali, br. 1-2, Beograd, 1977, str. 102.

102) Vidi: B. Sambrailo., *Nove tendencije u razvoju međunarodnog prava mora s obzirom na Treću konferenciju U. N.*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1-3, Beograd, 1973, str. 202.

103) Na zasjedanju UNCLOS III. u Venezueli, na samom početku prije iznošenje općih stajališta država, usvojena su Pravila postupka u kojima je, pored usvajanja pravila o dvotrećinskoj većini potrebnoj za usvajanje buduće konvencije, unijeta i *Deklaracija o džentlmenskom sporazumu*. Njome je predviđeno da će Konferencija uložiti napore da se sporazum o bitnim pitanjima ostvari putem konsenzusa, s tim da se neće prelaziti na glasanje o tim pitanjima sve dok ne budu iscrpljene sve mogućnosti da se o njima postigne konsenzus. Vidi: B. Sambrailo, *Treća konferencija Ujedinjenih naroda o pravu mora*, Međunarodno problemi, br. 4, Beograd, 1974, str. 144.

104) Rezolucijom o uređenju pripremnog investiranja u pionirske djelatnosti koje se odnose na polimetalčke nodule, koja je donijeta kao prilog Završnog akta UNCLOS III, dano je pravo tzv. *pionirskim investitorima*, onima koji su već uložili određena sredstva u istraživanje pojedinih nalazišta polimetalčkih nodula u podmorju, da istražuju ta nalazišta, i pravo prvenstva u odnosu na druge podnositelje zahtjeva za komercijalno iskorištavanje (osim u odnosu na Poduzeće). Vidi поближе: V. Đ. Degan, o. c., str. 77.

105) Protiv su glasovale samo četiri države, SAD, Turska, Izrael i Venezuela. Uzdržanih je bilo sedamna-

(u daljnjem tekstu Konvencija iz 1982.) je konačno usvojen na jedanaestome zasjedanju 30. travnja 1982. godine. Svečano potpisivanje upriličeno je na Montego Bayu (Jamajka) 10. prosinca 1982. godine. Odustajanje vodećih pomorskih država imalo je golem utjecaj na samu Konvenciju iz 1982, tako da je ona tek 16. studenoga 1994. godine stupila na snagu.¹⁰⁶ Ocenjujući UNCLOS III., prema njezinome temeljnom cilju, načinu rada i odlučivanju, Rudolf je kvalificira prvenstveno kao političku.¹⁰⁷

Konvencija iz 1982. godine je, što se tiče morskoga dna i podzemlja izvan granica nacionalne jurisdikcije, nazvanoga Zona (e. *Area*, f. *Zone*), predviđjela ustanovljavanje posebne međunarodne vlasti za morsko dno, koja bi jedina imala ovlasti organizirati, obavljati i nadzirati djelatnosti u Zoni.¹⁰⁸ Iako je bilo očekivanja da će doći do asimiliranja epikontinentetskoga pojasa zbog ustanovljavanja gospodarskoga pojasa (e. *exclusive economic zone*, f. *zone économique exclusive*),¹⁰⁹ do toga nije došlo.¹¹⁰ Prema Deganu, razloge treba tražiti u činjenici da se egoistični interesi država sa širokom kontinentiskom orubinom nisu zadovoljavali širinom od 200 milja, koja je bila predviđena kao krajnja granica gospodarskog pojasa.¹¹¹ One su se uspjele izboriti za novo proširenje granica epikontinentetskoga pojasa i time uspjele produžiti dalje postojanje instituta epikontinentetskoga pojasa. Vjerojatno stoji pretpostavka da bi u slučaju usvajanja granice od 200 morskih milja kao krajnje granice epikontinentetskoga pojasa došlo do asimiliranja epikontinentetskoga u gospodarski pojas.¹¹² Konvencijom iz 1982. je usvojena i nova definicija epikontinentetskoga pojasa i detaljnije pravno uređenje toga pojasa.¹¹³

est država, među kojima posebice ističemo Britaniju, SR Njemačku i Španjolsku.

106) Konvencija iz 1982. danas broji 155 država stranaka.

107) Prema: D. Rudolf, *Enciklopedijski rječnik međunarodnog prava mora*, Split, 1989, str. 406.

108) Međunarodna vlast za morsko dno bi imala organe: Skupštinu, Vijeće i Tajništvo. Kao poseban organ predviđeno je Poduzeće, koje će izravno istraživati i iskorištavati mineralna bogatstva u Zoni. Njegovim prihodima će raspolagati Međunarodna vlast. U slučaju da se neko nalazište, ugovorom s Međunarodnom vlasti, povjeri na iskorištavanje nekoj drugoj pravnoj osobi, tada se ono dijeli na dva jednaka dijela između njega i Poduzeća, s time da će ta pravna osoba biti dužna uplaćivati odgovarajuću naknadu u korist Međunarodne vlasti. Vidi pobliže: V. Kazazić, *Dno i podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije*, Sarajevo, 2002, str. 84. - 107.

109) Tako je Ibler, komentirajući zasjedanje UNCLOS III. u Caracasu u odnosu na većinsku verbalnu potporu izraženu od strane većine država za ustanovljenje gospodarskoga pojasa, istakao " ...u toj zoni (gospodarskom pojasu, o. a.) ne treba više govoriti o kontinentalnom šelfu. Prava u toj zoni uključuju prava koja obalna država ima na kontinentalnom šelfu, pa bi kontinentalni šelf nestao kao institut." Prema: V. Ibler, o. c., str. 1134.

110) Iako je običajni proces nastanka gospodarskoga pojasa trajao duže vremena, kao godinu njegovoga pretvaranja u institut općega običajnoga međunarodnog prava može se uzeti 1976. godina, jer su upravo te godine razvijene države, koje su do tada jedine pružale otpor nastanku ovoga instituta, proširile svoju jurisdikciju do 200 morskih milja. Nakon toga je Konvencija iz 1982. detaljno normirala ovaj novi institut. Vidi: V. Đ. Deagn, o. c., str. 104. - 105.

111) Prema: V. Đ. Degan, *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000., str. 635.

112) Povećanje granica epikontinentetskoga pojasa na 200 morskih milja od polaznih crta predstavlja radikalno umanjenje buduće Zone. Tom granicom se dolazi do apsurdnih rješenja, pa je recimo podmorski prostor Novoga Zelanda, čiji je kopneni prostor 8,8 puta manji od belgijskoga, veći od belgijskoga podmorskog prostora za 1761 put. Vidi pobliže: D. Rudolf, *Treća Konferencija Ujedinjenih naroda o pravu mora i podmorja*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 1-3, Beograd, 1979, str. 159. - 160.

113) Hillier ističe da je upravo dio VI. Konvencije iz 1982., koji se odnosi na epikontinentiski pojas, najmanje sporan dio Konvencije, i da je svojim većim dijelom općenito smatran kao kodifikacija običajnoga međunarodnog prava. Vidi: T. Hillier, *Sourcebook on Public International Law*, London-Sydney, 1998, str. 384.

U želji da i SAD postanu strankom Konvencijom iz 1982., 23. lipnja 1994. godine je u Općoj skupštini UN usvojena rezolucija 48/263., pod naslovom *Sporazum o primjeni dijela XI. Konvencije UN o pravu mora*¹¹⁴ kojom su promijenjeni svi bitni propisi o Zoni. Međutim, iako je većina industrijski razvijenih država postala strankama Konvencije iz 1982. i Sporazuma iz 1994.¹¹⁵, SAD nisu postale strankom Konvencije iz 1982.¹¹⁶ Trenutno stanje ne govori u prilog skoroga komercijalnog iskorištavanja nalazišta na dnu dubokoga mora.

U vrijeme nastanka (1958.) epikontinentski pojas je predstavljao najveći domet u progresivnome razvoju međunarodnoga prava mora. To je bilo prvi put u povijesti međunarodnoga prava mora da se jednom konvencijom u potpunosti uredi potpuno novi institut. Njegovim ustanovljenjem konačno je napuštena klasična teorija o vertikalnom jedinstvu, po kojoj država uživa suverenost nad svojim teritorijem u vertikalnom smjeru sve do središta Zemlje.¹¹⁷ Ocjenjujući kodifikaciju međunarodnoga prava mora, Milić opravdano zaključuje da je stoljetno načelo slobode mora ustuknulo ispred širenje nacionalne jurisdikcije obalnih država.¹¹⁸ Međunarodno pravo mora je institucionalizirajući zahtjeve obalnih država za suverenim pravima i jurisdikcijom nad određenim dijelovima mora, koje fizički predstavlja jednu nedjeljivu cjelinu, podijelilo ovu cjelinu na morske pojaseve kao posebne pravne institute.¹¹⁹

114) *Sporazumom o primjeni dijela XI. Konvencije UN o pravu mora* napušteno je načelo *općeg dobra čovječanstva*. Stvarni i potencijalni korisnici prirodnih bogatstava Zone postala su privatna poduzeća, rezervirajući za sebe najbogatija nalazišta polimetaličkih nodula. Vidi поближе: V. Đ. Degan, o. c., str. 637. - 638.

115) Tako su npr. postupile Italija (13. siječnja 1995.), Francuska (11. travnja 1996.), Japan (20. lipnja 1996.), Ujedinjeno Kraljevstvo (25. srpnja 1997.), a posljednja među njima Kanada (7. studenog 2003.).

116) U želji da potakne pristupanje industrijski razvijenih država Konvenciji iz 1982. godine, glavni tajnik UN je 1990. godine potakao neformalne konzultacije o pitanju rudarstva u dubokom podmorju. Niska cijena metala na svjetskome tržištu tijekom zadnjeg desetljeća rezultirala je smanjenjem interesa za komercijalno iskorištavanje dubokog podmorja. Uz to i golema birokratska struktura predviđena Konvencijom iz 1982. godine nužno je zahtijevala reformu, kako bi se mogla prilagoditi budućoj primjeni u zbilji. Vidi: V. Kazazić, *Sporazum o primjeni XI. dijela Konvencije UN o pravu mora od 10. 12. 1982. godine i stanje u Zoni danas*, Zbornik Pravnog fakulteta u Mostaru, XIV, Mostar, 2001, str. 103. - 112.

117) Prema klasičnoj teoriji o vertikalnom jedinstvu, uopće se nisu uzimala u obzir fizička ili kemijska svojstva područja ispod kopna ili vodenih površina. Prema: B. Sambrailo., *Problem budućeg pravnog režima oceanskog dna i podmorja, kao i njihovih prirodnih bogatstava*, Pomorski zbornik, 7, Rijeka, 1969, str. 421.

118) Prema: M. Milić, o. c., str. 99.

119) Vidi: S. Avramov., M. Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2001, str. 379. - 380.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF SEABED AND SUBSOIL THERE OF AS SPECIAL OBJECTS OF INTERNATIONAL LAW

Summary

Seabed and subsoil thereof have always been a thesaurus of both living and non-living resources. Modern ages and the growing needs of humankind have brought great depths of seabed and subsoil closer to mankind. The author of this work gives a systematic overview of the historical development of legal status of seabed and subsoil with special emphasis on founding the continental shelf and The Area.

Key words: seabed and subsoil, international law, continental shelf, the Area.